

Катарина Лазич¹

Универзитет у Крагујевцу

Филолошко-уметнички факултет (докторанд)

ПАТРИЈАРХАТ И ИНЦЕСТ У КЊИЖЕВНОСТИ

(Jane M. Ford, *Patriarchy and Incest from Shakespeare to Joyce*, University Press of Florida, Florida 2017, pp. 202)

Књига *Patriarchy and Incest from Shakespeare to Joyce* представља опсежну студију на тему патријархата и инцеста у делима Вилијама Шекспира, Чарлса Дикенса, Хенрија Џејмса, Џозефа Конрада и Џејмса Џојса. Такође, ауторка помиње и елаборира и дела других аутора чије је стваралаштво релевантно за ову тему. Оно што је такође битно напоменути јесте да ауторка не покушава да изнађе неко једнострано и коначно мишљење о томе шта су ови великани књижевности желели да заправо напишу у својим делима, већ читаоцима пружа детаљне информације о томе како се ова осетљива и деликатна тема провлачи кроз њихова дела. Читајући ову књигу Џејн М. Форд, читаоци могу стећи нове увиде у неке од највећих дела светске књижевности која се у овом делу помињу у контексту ове теме.

Структурно гледано, књига се састоји од седам поглавља: прво поглавље је увод (*Увод*, 1–16), затим следи поглавље *Књижевне варијације на тему инцеста* (17–35). Ауторка даље елаборира на тему инцеста у делима горенаведених аутора и то на следећи начин: наредно поглавље је посвећено троуглу односа на релацији отац/ћерка/удварач у делима Вилијама Шекспира (36–53), Чарлса Дикенса (54–79), Хенрија Џејмса (80–99), Џозефа Конрада (100–119), Џејмса Џојса (120–145), као и повезаношћу инцеста и смрти (146–169). Ауторка је такође приложила и три додатка (171–202), од којих су први заправо *Белешке* које конкретно пружају нека додатна објашњења о делима која се помињу у овој књизи (171–183), библиографских података о ауторима чија су дела цитирана у књизи или чији се наслови провлаче (184–198), као и индекса појмова излистаних по абecedном реду (199–202).

У поглављу *Увод* Фордова изводи предмет и циљ рада, основне претпоставке, методолошки приступ, као и теорије релевантних психоаналитичара који су се подробно бавили овом темом. Предмет ове књиге је како је тема инцеста повезана са делима побројаних аутора,

¹ katarina.lazic2012@gmail.com

доводећи у везу њихов приватни живот са тиме како се он рефлектовао на одабир и представљање теме у самим делима. У разматрању теме инцеста, ауторка се такође позива на аустријског психоаналитичара и писца Отоа Ранка и његов рад под називом *Тема инцеста у књижевности и легендама* који се бави тиме како је заправо тема инцеста представљена у модерној књижевности, првенствено у немачким романима и драмама писаним током 1911, као и филозофске теорије Церемија Бентама (као што је умртвљивање сексуалне жеље између чланова породице који су одрасли заједно) и Ота Вејнингера (инцест често произлази из поновног сусрета блиских чланова породице који су дуго били растављени). Ауторка у свом истраживању наводи различите облике инцеста кроз историју, па све до данашњих дана истичући како је сваки од њих био санкционисан.

Друго поглавље ове књиге под називом *Неке од литерарних варијација на тему инцеста*, бави се тиме како је тема инцеста представљена у самој књижевности. Међутим, ауторка се поред примера из књижевности позива и на појаву ове теме у митовима и легендама, који су између осталог послужили као извор за настанак појединих књижевних дела. Поред већ поменутих митова и легенди, ауторка се бави и извесним историјским случајевима повезаним са овом појавом. Чинећи то, ауторка нам даје увид у то зашто је ова тема била тако инспиративна за ствараоце у књижевности и зашто и даље наставља да интригира што писце, што психоаналитичаре, што широку јавност. Ауторка исто тако узима у обзир и приватни живот писаца на чија се дела фокусира у расветљавању ове теме, као и да ли је и у коликој мери њихова породична ситуација била инспирација за писање дела у којима је тема инцеста проминентна у већој или мањој мери. Фордова, такође, дискутује на тему неких „шаблона” инцестуозних односа који су типични за дела сваког од побројаних аутора. На крају, ауторка још једном ставља у први план чиме ће се заправо њена књига бавити: мушким ауторима чија су дела написана на енглеском и који пре свега укључују инцестуозни однос на релацији отац/ћерка.

Треће поглавље ауторка посвећује троуглу односа у Шекспировим делима, стављајући посебан акценат на четири дела која се превасходно баве овом темом: *Сан леиње ноћи*, *Краљ Лир*, *Перикле* и *Бура*. Фордова доводи у везу свако од ових дела и заступљеност теме инцеста у делу са становишта периода Шекспировог живота у којем су настали, и то на следећи начин: *Сан леиње ноћи* (отац грчевито одбија да се одрекне своје ћерке и често је потребна интервенција треће стране да би се тај сукоб разрешио), *Краљ Лир* (отац се невољно одриче своје ћерке у корист удварача, али се све ипак завршава трагичним крајем), *Перикле* и *Бура* (отац се вољно одриче своје ћерке у корист удварача и веома често и сам доводи и доприноси њиховом браку, разрешавајући овај сукоб на најбезболнији начин). Правећи овакву

класификацију Шекспирових дела, ауторка их доводи у везу са Шекспировим животом и његовом породичном ситуацијом, наглашавајући притом зашто је то и у коликој мери било релевантно за његово стваралаштво у овом контексту. Фордова наводи и значај Шекспировог стваралаштва у овом контексту за поље психоанализе и настанак термина *Лиров комплекс*, који се односи на запостављено старије лице у породици, најчешће мушког пола.

Наредно поглавље Фордове књиге тиче се троугла односа у романима Хенрија Џејмса. Ауторка поново алудира на неке биографске елементе из живота Хенрија Џејмса, конкретно на чињеницу да се никада није женио нити имао деце и како се ово рефлектовало на тему инцеста у његовим делима. Најбитније теме које се тичу инцеста, а које су заступљене у Џејмсовим делима јесу, према Фордовој, фиксација протагонисткиње на мртвог оца и консекутивна немогућност да оствари било какав вид здраве и функционалне везе са другим мушкарцима, затим тему прељубе као један од видова разрешења инцестуозног конфликта, као и однос између сурогат оца и усвојене ћерке.

Шесто поглавље ауторкине књиге тиче се троугла односа у делима Џозефа Конрада. Иако он, према ауторкиним речима, никада није желео да призна постојање теме инцеста у својим делима, ипак ју је лако назрети у бројним од њих. Као и код претходних писаца, ауторка ставља акценат на неке детаље из Конрадовога живота, као и турбулентну породичну историју, пре свега изгнанство читаве породице у Сибир због политичке активности његовог оца која ће врло брзо довести до смрти Конрадове мајке и до могућег анимозитета који је Конрад осећао према оцу. Фордова истиче и основни концепт Сигмунда Фројда заступљен у Конрадовим делима, а то је да се ниједан отац вољно не одриче своје ћерке. Ауторка још једном ставља фокус на значај спреге између књижевности и психоанализе, указујући на симбиотички однос ова два поља, поготово када је тема инцеста у питању.

Што се тиче претпоследњег поглавља које се бави темом инцеста и троугла односа у делима Џејмса Џојса, ауторка се превасходно фокусира на три Џејмсова дела: *Портрети уметника у младости*, *Уликс* и *Финејаново бдење*. Јако је битно да се ауторка овога пута не фокусира на тему инцеста, већ на стилске поступке којима Џојс алудира или суптилно наводи читаоца на закључак да се заправо ради о инцесту, као што су метафора, алузија и бројни симболи. Те технике су у Џојсовим делима понекад толико суптилне да је упитно да ли се заправо ради о инцесту или је то само читаочев закључак. Та суптилност Џојсовог израза се, такође, доводи у везу са техникама романа тока свести, као нечег што је обележило енглески модернизам и стваралаштво раног 20. века. Ауторка види значај и потенцијал овог вида стваралаштва пре свега у томе да се читаоцу нешто не саопшти до-

словно, већ да му се, да тако кажемо, „заголица машта”, а Џојс је ово обилато искористио у свом стваралаштву.

Последње поглавље ауторкиног дела нема неки значај са становишта нових информација које читаоцима пружа, већ више представља сумирање свега онога што је претходно речено. Иако инцијално указује на повезаност између инцеста и смрти као неизбежне казне за то, заправо се тиче смрти самих аутора ових дела. За све ове ауторе заједничко је по једно недовршено дело које је остало иза сваког од њих, а које се у суштини враћало првој варијанти очинске фигуре која је на све начине покушавала да задржи ћерку у свом власништву (по-некад прибегавајући насиљу). Ауторка наводи да је смрт заправо та која је омела ауторе да се врате својој првобитној идеји и да је заправо у томе повезаност инцеста и смрти.

Књига *Patriarchy and Incest from Shakespeare to Joyce* представља пре свега јако корисно штиво приликом проучавања повезаности теме инцеста са књижевношћу, превасходно што се не фокусира само на књижевност, већ даје и историјски и научни осврт на саму тему. Конкретан значај ауторкиног дела је што она у више наврата указује на повезаност књижевности и психоанализе као два дивергентна поља стваралаштва у симбиотичком односу: међусобна спрега између ова два поља не само да је у прошлости била актуелна, већ и данас наставља да интригира научнике и књижевне ствараоце и пружа инспирацију за нова дела. Ауторка пре свега заузима објективан став током читавог дела и користи се јасним стилем, што је једна од битних позитивних страна ове монографије. Што се тиче научне методологије ауторка се користи компаративном методом (поредићи дела свих наведених аутора и начин на који су третирали тему инцеста) покушавајући да нађе нешто што је било заједничко за све њих и што их је повезивало. Фордова то у великој мери и постиже, издвајајући неке од најбитнијих карактеристика њиховог стваралаштва у вези са овом темом. Пред читаоцима је свакако изузетно корисна књига која тумачи тему инцеста у потпуно другачијем светлу и из једне нове перспективе позивајући се притом на књижевност као један од главних (али не и једних) извора за своју анализу.

Примљен: 11. октобра 2021.

Прихваћен за штампу октобра 2021.